

28.8
7-48

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ КАРТОГРАФИЯ

Услубий кўрсатмалар

Тошкент-2019

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Количество предъявленных
выдач _____

--	--

268
9-48

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети
География ва табиий ресурслар факультети
Картография кафедраси

А.Эгамбердиев, Б.Н.Юсупов, К.Б.Собиров

ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ
КАРТОГРАФИЯ
Услубий кўрсатмалар

Иқтимоий-иқтисодий картография. Ушубий кўрсатмалар. Тошкент: ЎЗМУ, 2019.

Макур ушубий кўрсатмалар Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларида 5311500 – Геодезия, картография ва кадастр иқтисосини бўйича таълим олаётган сиртки бўлим талабалари учун мўлжалланган. Унда иқтимоий-иқтисодий картография махсус курсидан амалий ишларини бажаришга оид ушубий кўрсатмалар берилган. Хар бир иш охирида шу мавзуга доир назарий ва амалий адабийотлар (дарслик ва қўлланмалар) ҳамда харита ва атласларнинг тулик рўйхати келтирилган.

Ушбу ушубий кўрсатмаларни тайёрлашда шу соҳадаги мавзуд дарсликлардан, методик кўрсатмалардан ҳамда харита ва атласлардан фойдаланилган.

Тузатишлар:

Эгамбердиев Асомберди, Юсупов Бахриддин Нормўминович,
Собиров Қахрамон Бектурсун ўғли

Тақризчилар:

А.Ибраимова – Тошкент архитектура ва қурилиш институтини “Геодезия ва кадастр” кафедраси доценти, география фанлари номзоди.

А.С.Рўзиев – Мирзо Улутбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети “Геодезия ва геоинформатика” кафедраси катта ўқитувчиси.

Масъул муҳаррир:

Э.Ю. Сафаров – Мирзо Улутбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети “Картография” кафедраси муdiri, техника фанлари доктори, профессор.

Ушубий кўрсатма Мирзо Улутбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Ушубий Кенгашида муҳокама қилинган ва чоп этишга тасвир этилган. 26 март, 2019 йил №4 сонли баённома.

Муқаддима

Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасаларида 5311500 геодезия, картография ва кадастр йўналиши сиртки бўлимларида, ўқув режага мувофиқ, бошқа фанлар билан бир қаторда махсус иқтимоий-иқтисодий картография фани ҳам ўрганилади.

Талабалар ушбу фанини ўрганиш жараёнида иқтимоий-иқтисодий мавзуда тузилган хариталарнинг яратилиш тарихи, моҳияти, хусусиятлари ҳамда уларда ҳолдса ва объектларни картографияк тасвирлаш усуллари, шунингдек, уларни ўқиб, тахлил қилиш, баҳолаш ва улардан фойдаланиш тўғрисида маълумот олади. Бу билимларга пухта эга бўлиш учун ҳар бир талаба ўзи мустақил ҳолда дастурда кўрсатилган амалий ишларни бажариши зарур. Бу ишлар дастурга мувофиқ қуйидаги учта асосий йўналишда олиб борилади:

а) иқтимоий-иқтисодий мавзуда оид нашр этилган харита ва атласлар билан атрофлича танилиш, ҳамда ушбу харита ва атласларни тузишда қўлланилган картографияк тасвирлаш усулларини мукамал ўрганиш;

б) хар хил картографияк тасвирлаш усулларини қўлаб белгилар, нүкталар, картограмма, картодиаграмма ва бошқалар, иқтимоий-иқтисодий мавзудаги бирорта харита эскизини тузиш;

в) иқтимоий-иқтисодий мавзудаги хариталарни ўқиб, тахлил қилиш ва баҳолаш, ҳамда уларга тақриз ёзиш.

Амалий ишларини бажаришга киришишдан аввал хар бир талаба ана шу мавзуга оид кўрсатилган адабийотларни ўрганиб чиқиши керак. Шундан кейингина амалий ишини бажаришга киришиш мумкин.

Қуйида юқорида кайи этилган асосий йўналишлар асосида бажарилиши лозим бўлган амалий ишлари бўйича қисқача ушубий кўрсатмалар берилган.

1-амалий иш.

Иқтимоий-иқтисодий мавзуда тузилган харита ва атласлар билан танилиш, ҳамда уларни асосий мазмунини картографияк тасвирлаш

Усуллари нуктаи назардан ўрганиш

Амалий ишнинг мақсади. Иқтимоий-иқтисодий мавзуда нашр қилинган харита ва атласлар билан танилиш чикиш ва уларнинг асосий мазмунини картографияк тасвирлаш усуллари нуктаи назардан мукамал ўрганиш, ҳамда уларни қисқача баён этишдан иборат.

Бу амалий ишни бажариш натижасида талаба иқтимоий-иқтисодий мавзудаги хариталарни тузишда қўлланилган хар бир картографияк тасвирлаш усулининг моҳияти, афзаллик ва камчиликларини аниқлаш юзасидан амалий тажриба ҳосил қилиш, ҳамда нима учун айнан шу усул қўлланилганлигини (хаританинг мақсади ва масштабини ҳисобга олган ҳолда) тўғри баҳолай оладиган бўлиши керак.

Бу амалий ишни бажариш учун алоҳида нашр этилган ёки комплекс географияк ва мавзудли атласларда берилган иқтимоий-иқтисодий мавзудаги хариталардан ҳамда шу мавзудаги хариталарни дарсликларга илова қилиб берилган намуналаридан фойдаланилади.

Амалий ишни бажариш тартиби

1. Бунинг учун дастлаб ижтимоий-иқтисодий мавзуда тузилган хариталардан бирортаси олинди ва ўрганиб чикилади. Бунда аввал ушбу харитада ҳодиса ва объектларнинг картографик тасвирлаш усулига алоҳида аҳамият берилш лозим бўлади.
2. Харитани ўрганиш уни номидан, масштабидан, картографик проекциясидан ва энг асосийси легендасидан бўлиш керак.
3. Харитани асосий мазмунини ўрганишда, аввал мазкур харитада қандай объектлар тасвирланганлиги санаб чикилади. Сўнгра ҳар бир объектнинг ўзига хос хусусияти, ҳудуд бўйича жойлашши, микдор ва сифат кўрсаткичлари, аиникса микдор кўрсаткичлари ва уларни кўрсатишда фойдаланилган картографик тасвирлаш усули алоҳида-алоҳида кўриб чиқилади. Объектларни тасвирлашда қўлланилган усулга таъриф берганда бу усулнинг моҳияти, афзаллик ва камчиликлари кўрсатилиши шарт.
4. Харитани алоҳида элементлари бўйича ўрганиб чиқилгандан сўнг уни комплекс ўрганишга ўтиш керак. Бунда хаританинг географик асоси ушбу хаританинг асосий мазмунини ташкил этган элементларнинг ўзаро уй-ўлғини таътибор бериш керак.
5. Хаританинг асосий мазмунини ва уни картографик тасвирлаш усулини мукамал ўрганиш асосида харитани тўлиқ баённи тузилади. Баёнла ҳар бир усулга мисоллар келтириш лозим. Баёнга шу хаританинг легендаси, шартли белгилари, чизилиб йлова қилинади.

Амалий ишни бажариш учун вариантлар

Вариант №	Атласнинг ном	Атласдаги хариталарнинг номи ва жойлашган бетлари
1	Атлас. 8-синф Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. "Ерғодежадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Аҳоли ва меҳнат ресурслари, 8-9. Озик-овқат саноати, 15. Қишлоқ хўжалиги, 16-17. Ирригация ва мелiorация, 26. Умумталим муассасалари, 28. Аҳоли ресурслари ва аҳоли кутубхоналари марказлари, 32.
2	Атлас. 8-синф Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. "Ерғодежадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Екинги саноати, 10. Дон экинлари, 18-19. Академик лицейлар. Қасб-хунар коллежлари, 29. Туристлик харита. Халқ хунарандчиликлари, 34-35. Транспорт, 36-37. Иқтисодий харита, 38-39.
3	Атлас. 8-синф Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. "Ерғодежадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Электрэнергетика, 10. Мева-реставор экинлари, 21. Чорвачилик, 24-25. Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий алоқалари, 27. Олий ўқув юрлари, 30. Тошкент вилояти. Иқтисодий харита, 40.
4	Атлас. 8-синф Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. "Ерғодежадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Қора ва рангли металлургия, кимё ва нефть-газ саноати, 12. Пахтачилик, 20. Сотиқчилик, 31. Музейлар. Театрлар. Клуб муассасалари, 32. Иқтисодий харита, 39. Транспорт, 36-37.

5	Атлас. 8-синф Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. "Ерғодежадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Машинасозлик ва металл қайта ишлаш, 12. Савият экинлари, 22. Чорвачилик, 24-25. Ирригация ва мелiorация, 26. Тошкент шаҳар плани, 33. Жиззах вилояти. Иқтисодий харита, 42.
6	Атлас. 8-синф Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси. "Ерғодежадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Қурилиш материаллари ишлаб чиқариш, 13. Қишлоқ хўжалиги, 16-17. Полз ва озик-овқат экинлари, 22. Андикон вилояти. Иқтисодий харита, 43. Меҳнат ресурслари, 9. Электрэнергетика, 11.
7	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Қишлоқ аҳолисининг сони ва zichлиги, 16. Электрэнергетика ва гидроэнергетика ресурслари, 22. Қурилиш материаллари саноати, 32. Ер тўраи, 36-37. Транспорт тармоқлари, 102-103. Қулузати умумталим мактаблари, 116.
8	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Қора ва рангли металлургия, кимё ва микробиология саноати. Машинасозлик ва металлсозлик, 24. Шаҳар ва шаҳарчаларнинг zichлигининг ва унинг 14-15. Ерлардан фойдаланиш, 40-41. Темир йўл транспорт. Юқарини жўлатиш ва олиб келиш, 104. Машиини хизмат кўрсатиш. Савдо ва умумий овқатланиш, 113. Туристлик харита, 128-129.
9	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Аҳолининг илмий тарқиб. Шаҳарларни функциялар типлари, 17. Енгил, меҳнат, ойна ва фарфор-фаянс саноати, 25. Агро-саноат бириктирилари, 53. Қурултилар, санаториялар, дам олиш уйлари, 112. Оммавий кутубхоналар. Қорақалпоғистон Республикаси. Иқтисодий харита, 136.
10	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Пахта тозлаш саноати, 26-27. Қуй ва эчкилар. Қорақўл қўйлари сони, 93. Аҳолининг тибиёт ҳодисалари билан таъминланиши, 111. Қоммулал хўжалик, 113. Тошкент вилояти. Иқтисодий харита, 137. Архитектура ёлорликлари, 150-151.
11	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Озик-овқат ва ун-крупа саноати, 28. Узумчилик, 59. Пахтачиликда минерал ва органик ўғитлардан фойдаланиш, 66-67. Ипакчилик, 97. Аҳолининг маълумотлилик даражаси.
12	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Илмий муассасалар, 121. Наманган ва Фарғона вилоятлари. Иқтисодий харита, 138. Савият экинлари, 56. Пахта хом-ошисини йиғиб-териб олишнинг механизациялаш даражаси, 74-75. Паррақчилик, 99. Даволаш-

13	географик атласи, 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	профилактика муассасалари, 110. Урта махсус ўқув муассасалари. Олий ўқув юртлири, 120. Кашкадарё ва Сурхондарё вилоятлари. Иқтисодий харита, 139.
14	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи, 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Дон экинлари. Дон экинларини ҳосилдорлигини ва ялпи ҳосили, 59. Пахтачиликка минерал ўқитлардан фойдаланишни иқтисодий самардорлиги, 69. Сўт ва гўшт ишлаб чиқариш, 95. Юк автотранспорти, 105. Туристлик таъкилотлар ва муассасалар, 126-127. Бўхоро вилояти. Иқтисодий харита, 140. Ёлгорликлар, 148.
15	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи, 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Ём-хашак экинлари, 60. Пахта хом-ашеси ишлаб чиқаришнинг самардорлик даражаси, 84. Асфальтичилик, 90. Автобус саноати, 104. Кечки (сменали) умумтаълим мактаблари, 117. Самарқанд вилояти. Иқтисодий харита, 141.
16	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи, 2-қисм, Москва-Тошкент, 1985.	Пахта тозалаш саноати, 26-27. Илмийликни озука базаси, 98. Ўзбекистон Республикаси, Иқтисодий харита, 134-135. Туристлик харита, 128-129. Аҳолининг тиббиёт ходимлари бўлини таъминланганлиги, 111. Ўйлакчилик, 94.
17	Атлас. 9-синф Дунёнинг иқтисодий ва иқлимий географияси. "Ерғодезикадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Ер ресурслари, 6. Дунёнинг экологик муаммолари, 9. Транспорти, 10-11. Дунё аҳолисининг энчилиги, 12-13. Минерал хом-аше ресурслари, 20-21. Электрэнергетика, 23.
18	Атлас. 9-синф Дунёнинг иқтисодий ва иқлимий географияси. "Ерғодезикадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Ёқилти саноати, 22. Сув ресурслари, 7. Дунёлар, 16-17. Урбанизация, 18. Агроиклимий ресурслар, 28-29. Дон экинлари, 32.
19	Атлас. 9-синф Дунёнинг иқтисодий ва иқлимий географияси. "Ерғодезикадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Чорвачилик, 33. Буюк Британия, Ирландия, Умумийиқтисодий харита, 34. Қишлоқ хўжалиги, 30-31. Ўрмон ресурслари, 8. Дунё аҳолисининг энчилиги, 12-13. аҳолининг турмуш даражаси, 19.
20	Атлас. 9-синф Дунёнинг иқтисодий ва иқлимий географияси. "Ерғодезикадастр" Давлат кўмитаси, Тошкент-2013.	Дунёнинг сиссий харитаси, 4-5. Африка, Умумийиқтисодий харита, 55. Тўқимачилик саноати, 27. Техника экинлари, 33. Дунёнинг тил онглари ва халқлар, 14-15. Транспорти, 10-11.
21	Африка атласи, М., 1968.	Қишлоқ хўжалиги, 52. Саноат, 53. Алоқа йўллари, 54. Гидроэнергетика ресурслари ва электростанциялар, 55. Худудларини тиббий-географик тнлари, 63. Аҳоли энчилиги, 48.
22	Африка атласи, М., 1968.	Тарихий хариталар, 6. Хайвонларини тарқалиши, 19. Африка маданиятининг энг муҳим ёлдорликлари, 8. Африка (Жанубий қисми). Умумийиқтисодий харита, 60-61. Халқларининг тнлари, 49.

23	Тожикистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Душанбе-Москва, 1968.	Саноат (умумий харита), 126-127. Гидроэнергетика ресурслари ва электростанциялар, 138-139. Қишлоқ хўжалиги, 142-143. Сув хўжалиги ва суғориш, 144-145. Ёзда ва бошқа техника экинлари, 149. Қишлоқ хўжалигини механизациялаш, 156.
24	Тожикистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Душанбе-Москва, 1968.	Қишлоқ хўжалигини электрификациялаш, 157. Чорвачилик, 160. Алоқа йўллари, 166-167. Умумтаълим мактаблари, 170-171. Олий ва ўрта махсус ўқув юртлири, 175. Театрлар. Кинотеатрлар, 179.
25	Тожикистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Душанбе-Москва, 1968.	Аҳоли, 118-119. Қурилиш материаллари саноати, 135. Ер турлари, 146-147. Пахтачилик, 150-151. Чорвачилик, 160. Алоқа йўллари, 166-167.
26	Тожикистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Душанбе-Москва, 1968.	Аҳолининг этник тарқиб, 121. Ёнгил ва озик-овяк саноатини, 130-131. Қурилиш материаллари саноати хом-аше базаси, 134. Қишлоқ хўжалиги, 142-143. Ўйрак шохин қорамол, 160. Юк ташишлар, 163.
27	Тожикистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Душанбе-Москва, 1968.	Умумтаълим мактаблари, 170-171. Қутубхоналар. Музейлар, 178. Соғлиқини сақлаш ва қадрлар, 182-182. Алоқа йўллари, 166-167. Дон экинлари, 152. Аҳоли, 118-119.
28	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Баку-Москва, 1983.	Аҳоли, 14-15. Саноат, умумий харита, 114-115. Қишлоқ хўжалиги, 134-135. Сув хўжалиги ва суғориш, 142-143. Ўйрак шохин қорамоллар, 154-155. Нахичеван. Иқтисодий харита, 175.
29	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Баку-Москва, 1983.	Дон экинлари, 140. Ер турлари, 138-139. Асосий қурилишлар, 130-131. Нефть ва газ саноати, 118-119. Балик хўжалиги, 119. Саноат, умумий харита 1913 йил 116.
30	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Баку-Москва, 1983.	Гидроэнергетика ресурслари, 121. Аҳоли жон бошига электрэнергия истеъмоли қилиш, 125. Қурилиш материаллари саноати, 126-127. Қишлоқ хўжалиги, 134-135. Умумчилик, 145. Чорвачилик, 153.
31	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Баку-Москва, 1983.	Илмийлик, 149. Ўйрак шохин қорамоллар, 154-155. Тоғли-Қорабох. Умумийиқтисодий харита, 176. Умумтаълим мактаблари, 190-191. Соғлиқини сақлаш, 198-199. Археология харита.
32	Ўзбекистон Республикасининг комплекс илмий-маълумотнома географик атласи. Баку-Москва, 1983.	Радио ва телевидение, 197. Каспий деңизининг асосий портлари ва юк оқимлари, 110. Электростанциялар, 122-123. Қартошка ва сабзавот-полиз экинлари, 141. Ёзда ва бошқа техника экинлари, 146-147. Қура-Аракс райони, Умумийиқтисодий харита, 170-171.